

Miquel SÁNCHEZ I SIGNES ^a

La troballa monetària del carrer de la Llibertat (València): un tresor de croats dels segles XIII i XIV

Resum: presentem els resultats de l'estudi tipològic i de composició del conjunt monetari anomenat "tresor del carrer de la Llibertat", descobert a València l'any 1994 i format per un total de 2483 croats emesos entre els regnats de Pere II i Pere III per la seca de Barcelona. L'estudi es recolza amb la documentació consultada relativa a les diferents emissions i s'emmarca dins una vessant numismàtica.

Paraules clau: croats, Barcelona, tresor, Llibertat, documentació

*The coin hoard from Llibertat street (Valencia):
a croats's treasure from XIIIth and XIVth centuries.*

Abstract: we present the results of the tipological and composition study about the coin hoard called "treasure of Llibertat street", found in Valencia in 1994, and formed by a total of 2483 croats issued from Pere II reign to Pere III by Barcelona coinage house. The documentation relative to the different issues consulted supports our study into a numismatic side.

Key words: croats, Barcelona, treasure, Llibertat, documentation

^a Becari d'investigació del Servei d'Investigació Prehistòrica (SIP, Museu de Prehistòria de València) – doctorand en arqueologia medieval per la Universitat de València.
miquelsignes@gmail.com

INTRODUCCIÓ

L'any 1994 apareixia en l'excavació arqueològica dirigida per l'arqueòloga Consuelo Matamoros un recipient ceràmic farcit de monedes d'argent que ràpidament es passava a disposició de les autoritats pertinents en matèria de patrimoni. La primera anàlisi del conjunt, efectuada per P. P. Ripollès i M. M. Llorens Forcada, junt amb la directora de l'excavació arqueològica el mateix any 1994, posava de relleu que es tractava d'un tresor format només pel tipus de moneda medieval anomenada croat, batuda a la seca de Barcelona a partir de l'any 1285 pel rei Pere II.

El tresor consta de 2483 croats d'argent, tots ells emesos per la seca de Barcelona entre l'any 1285 i algun moment encara per determinar del tercer quart del segle XIV (ca. 1360 a 1387). S'hi troben representats els reis Pere II, Alfons II, Jaume II, Alfons III i Pere III. Entre les peces del segon monarca s'han identificat quatre mitjos croats que, de manera estranya, són els únics presents dins la totalitat del tresor.

L'excavació s'havia efectuat al districte de Ciutat Vella de València, en concret als solars formats pels números 3 i 5 del carrer de la Llibertat (fig. 1). La intervenció arqueològica estigué motivada per la necessitat d'ampliar la seu de les Corts Valencianes, la part posterior de la qual donava a aquest carrer. Així, es va obrir en extensió la parcel·la afectada, revelant una seqüència estratigràfica des de l'edat contemporània, corresponent amb els últims habitatges que hi havia al lloc, fins l'època medieval islàmica; malauradament, la cota d'afectació de la nova construcció no va preveure continuar davallant fins a nivells més antics, que segurament haurien estat, vista la situació de l'indret, romans.

El recipient amb les monedes va aparèixer en un buit d'un mur de pedra d'Alcublas, en un context baixmedieval. El recipient ceràmic es trobava fragmentat, igual com un plat associat que podria haver servit com a tapadora de l'ocultació (fig. 2). L'objecte contenidor s'identifica amb un braseret o fogó de forma cònica, més ample a la base que a la boca, de base completament plana, parets rectes obliqües amb una carena molt marcada en la zona medial de la peça i una estria reentrant tot just per sobre, i una vora arrodonida; a l'interior, l'objecte presenta diverses estries i un fons també pla (fig. 3). És una peça d'obra aspra, amb diverses empremtes de foc tant a l'interior com a l'exterior de la base, la qual cosa fa pensar que, en el moment de l'ocultació, l'objecte ceràmic es trobava en ús. La seua finalitat era albergar les brases per a escalfar el recipient que es col·locaria damunt. La seua cronologia és baixmedieval cristiana.

Com hem assenyalat, associat al fogó aparegueren diversos fragments d'un plat melat clar, bastant pla, de llavi motlurat, parets rectes i peu anellat molt marcat amb un umb al soler. Les seues característiques

Figura 1. Situació del carrer de la Llibertat.

morfològiques ens porten a situar-lo en moments baixmedievals, amb molta seguretat al segle XIV, data que coincideix amb el regnat de l'última autoritat representada en el conjunt de monedes: Pere III (1336-1387). Els dos objectes ceràmics foren restaurats l'any de la troballa pel servei de restauració del SIP, i actualment es troben dipositats, junt amb 400 monedes, a la seu de les Corts Valencianes. Les restants 2083 peces d'argent resten conservades al Museu de Prehistòria de València.

L'any 2011 hom decidí tornar a emprendre l'estudi del tresor del carrer de la Llibertat des de diverses vessants: numismàtica, històrica-documental, arqueològica i analítica. El que presentem ací és el resultat de l'estudi tipològic i de composició del conjunt monetari, recolzat amb la documentació consultada ara per ara.

Figura 2. El tresor i els recipients de l'ocultació, després del procés de restauració

Figura 3. Braseret ceràmic en què aparegué el tresor de croats.

MONETAM DE ARGENTO CUM SIGNO QUO SIGNATUR MONETA BARCHINONAE

El juliol de l'any 1285, el rei Pere II¹ feia batre, amb el consentiment dels consellers, prohoms i ciutadans de Barcelona que disset anys abans s'havien oposat a la creació d'un gros d'argent a imitació dels que, des de les acaballes del segle XII, havien començat a córrer per diversos estats europeus, una nova moneda múltiple del diner de tern en circulació des del 1256. El gros d'argent creat per Pere II l'últim any del seu regnat representava la resposta a les cada vegada majors necessitats d'un comerç voluminós derivat de l'expansió territorial i comercial experimentada per la Corona d'Aragó al llarg de tot el segle XIII: els comtats catalans engolits per Barcelona i sobretot la pròpia ciutat havien dirigit, i de fet encara dirigirien durant un segle més, els grans intercanvis arreu del Mediterrani per als quals la xicoteta moneda de tern n'era ja insuficient.

El diner de tern s'havia convertit, des de la reforma de Jaume I el 1256, en una moneda forta i amb prestigi fora de les fronteres catalanes. S'havia necessitat un llarg camí d'assimilació política, territorial i monetària perquè Barcelona s'alçara amb el monopoli del circulat a començaments del segle XIII, tant que referir-se a la moneda catalana valia ja a dir moneda de Barcelona. La situació monetària plural dels comtats catalans s'havia reduït fins a significar un fet residual o, simplement, desaparèixer, camí que seguirien la resta de territoris engolits pel comtat de Barcelona fins el 1488 (annexió del Pallars Sobirà). El diner de billó barceloní es converteix, doncs, en la base del sistema monetari de tots els territoris sota l'òrbita de Barcelona: es tracta d'un diner de llei quaternal (compost per un 33'3% d'argent i la resta d'aram, o el que és el mateix, 4 diners d'argent per 12) amb un pes al voltant d'un gram, el qual havia romàs gairebé sense variacions significatives des del primer terç del segle XI com a poc. La conseqüència de la reforma efectuada per Jaume I el 1256 d'una moneda que havia estat funcionant tan bé durant dos segles cal cercar-la en les dues crisis monetàries de la primera meitat del segle XIII (Crusafont, 1996: 76-78):

- per enfrontar la crisi econòmica que viu el seu regnat, Pere I bat una emissió de diners platejats que posa en circulació com a quaternals malgrat ésser el seu contingut aram, de manera que són ràpidament rebutjats pel mercat, que en perd la confiança;

- davant els grans deutes que marquen el començament del regnat de Jaume I, aquest monarca rebaixa la llei dels diners a la doblença, provocant una caiguda generalitzada a tot l'àmbit català del numerari a favor del diner melgorés, el qual guanya la confiança del mercat.

El redreç és gairebé una obligació per a Jaume I. El 1236 ja havia jurat a Monzón de no variar ni en pes ni en llei a perpetuïtat la moneda jaquesa de Pere I,² i en 1256, davant els consellers de Barcelona, en crear el diner de tern, hagué de juramentar el mateix. Els daltabaix monetaris feien perillar l'economia de l'oligarquia comercial catalana, de manera que la ciutat de Barcelona es reservava llavors el dret de l'encunyació amb l'objectiu de vetllar per la qualitat i el manteniment d'una moneda forta i ben posicionada. El diner de tern naixia amb llei ternal, és a dir, un 25% d'argent i la resta d'aram, i amb exclusivitat dins els termes de Catalunya, excloent totes les altres monedes que en aquell moment hi corrien, en especial la melgoresa (malgrat ser Jaume I senyor de Montpeller). Barcelona vigilaria la bona qualitat del diner de tern mitjançant l'encunyació a la pròpia ciutat i el nomenament de dos prohoms encarregats de que s'acompliren els termes establerts al pacte. El jurament de no mudar ni llei ni pes, així com la resta dels paràmetres de l'acord entre els consellers, prohoms i ciutadans de Barcelona (la qual cosa val a dir l'oligarquia comercial catalana), fou signat tant pel propi monarca com per l'infant Pere, futur rei Pere II.

1 Els ordinals dels reis segueixen la numeració del casal de Barcelona com a comtes-reis, i no la del regne d'Aragó. Veure Riera i Sans, 2011: 519-521. Les equivalències entre la manera tradicional aragonesa de nomenar els reis i la del casal de Barcelona, emprada des de temps de Pere III, és la següent:

ARAGÓ	BARCELONA	VALÈNCIA	EPÍTETS
Pere III	Pere II	Pere I	El Gran
Alfons III	Alfons II	Alfons I	El Franc o el Liberal
Jaume II	Jaume II	Jaume II	El Just
Alfons IV	Alfons III	Alfons II	El Benigne
Pere IV	Pere III	Pere II	El Cerimoniós o el del Punyaleit

2 [...] *ita videlicet quod nec a nobis, nec ab haeredibus nec successoribus nostris destrui valeat nec mutari, aut de novo ammodo cudi, minui vel augeti* (J. Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*, tom 1, llib. 2, cap. 71, recollit també per Salat, 1818: 136).

El diner, doncs, restà establert com a *primera base del sistema monetari català* (Crusafont, 1996: 79). El prestigi de la moneda feu aviat triomfar la reforma monetària i l'oligarquia comercial catalana havia aconseguit el que pretenia: una moneda ferma acceptada a l'estranger amb la qual portar endavant els cada volta majors intercanvis comercials. Aquesta expansió del comerç, però, prompte començà a reclamar nous instruments de compte, donats els cada vegada majors volums de les transaccions. Des de les acaballes del segle XII i començaments del segle XIII, diversos estats europeus havien començat a batre múltiples dels diners per a facilitar els comptes comercials i els pagaments. Davant aquesta situació, potser empès per una part de l'oligarquia catalana, l'infant Pere decidí el 1268 batre a Barcelona grossos d'argent el valor dels quals fora, per cada peça, 12 diners de tern.

*[...] quod dominus infans Petrus volebat et intendebat facere cudi et fieri in civitate Barchinonae novam monetam de argento; ita quod denarius argenteus valeret duodecim denarios monetae Barchinonae perpetuae de terno quae perpetuo currere debet [...].*³

Els grossos són múltiples físics del diner. Fins aleshores s'havia emprat un sistema de compte basat en múltiples intangibles, el sou i la lliura: un sou equivalia a 12 diners, mentre que una lliura equivalia a 20 sous (és a dir, 240 diners), però cap tipus monetari representava eixes majors quantitats. El gros d'argent creat el 1268 per l'infant Pere donava una equivalència física als 12 diners, però fou immediatament rebutjat per la gran majoria dels oligarques comercials catalans. Tant els consellers com els prohoms i els ciutadans de Barcelona, poc més d'onze anys després de l'establiment del diner de tern, convocaren el rei i l'infant per presentar-los les seues queixes per haver trencat el jurament signat per tots dos el 1256:

- Jaume I havia acceptat la nova moneda de tern com a única legal i exclusiva a Catalunya, i l'infant Pere no només ho havia confirmat sinó també jurat de no mudar-ho;

- tant el rei com l'infant havien jurat la perpetuïtat del diner de tern;

- tots dos, també, havien promès que, en cas de manca de circulat o de necessitat d'un major volum en circulació, Barcelona decidira la conveniència de batre més diners, car havia estat atorgat com a privilegi.

La queixa, doncs, hom la centra en el fet d'haver trencat el jurament efectuat, però en el fons subjau la por de l'oligarquia catalana d'una nova reforma que, com la que havia ocorregut a la primera meitat de segle, enfonsara de nou el sistema monetari i fera perillar els seus interessos comercials i els seus guanys:

*[...] ostendens pluribus rationibus et per instrumentum dictae monetae de terno quod erat firmatum et juratum ab ipso domino rege et ab ipso domino infante Petro cum voto solemni ab eisdem emisso vallatum ac bulla plumbea domini regis corroboratum [...].*⁴

Per aquesta raó, el rei Jaume manà que la moneda de l'infant no continuara encunyant-se (*non cuderetur neque fieret nec etiam de aliqua alia cujuscumque ponderis signi vel legis*⁵), de manera que els grossos van ser retirats de la circulació i portats a fondre.

Jaume I mor l'any 1276 i l'infant, com estava previst, el succeeix. Des del 1282, arran de l'episodi conegut com les Vespres Sicilianes, Pere II passaria també a ser rei de Sicília on, des del 1283, assajaria de nou la seua idea de posar en circulació grossos d'argent i també d'or, anomenats pirrals. La bona experiència d'aquesta moneda batuda en Sicília, així com les cada vegada majors necessitats de múltiples físics per al comerç van empènyer finalment el 1285 els consellers de Barcelona a acceptar la creació d'una nova moneda a terres catalanes:⁶

Noverint universi quod Nos Petrus Dei Gratia etc. praebuistis nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta Barchinonae perpetua de terno: promittentes vobis quod faciemus ipsam monetam cudi bene et legaliter in Barchinona et non alibi et de bono et legali argento et quod de unaquaque mercha boni argenti ad rectum pondus marchae tabulae camporum Barchinonae faciemus fieri et cudi septuaginta duos denarios argenti boni et fini tantum et non ultra; et quod unusquisque denarius

3 Salat, 1818, t. I: 154, enumerat com a "Instrumentos justificativos num. XIII". De l'acta de la reunió entre el rei i l'infant i els consellers, prohoms i ciutadans de Barcelona.

4 Ídem nota anterior.

5 Ídem nota 3.

6 De segur, els consellers de Barcelona i els comerciants de la ciutat s'havien fixat també en el bon funcionament dels grossos de Montpeller, de 12 diners la peça, que portaven encunyant-se a la ciutat per ordre de Jaume I des del 1273.

*cludatur et fiat ad legem undecim denariorum et oboli praedictae monetae Barchinonae perpetuae de terno. Damus etiam et concedimus vobis et successoribus vestris, quod probi homines etc.*⁷

Els diners d'argent, com diu el privilegi de creació, copiaven fil per randa el model del diner de tern. Se'ls assignava una llei d'11,5 diners (*undecim denariorum et oboli*) i una talla de 72 peces per marc (*septuaginta duos denarios* segons el marc de Barcelona, establert en 234 grams). Amb aquesta llei i talla, la nova moneda assolí un pes al voltant dels 3'25 grams que els monarques, des del mateix Pere II, anaren retallant amb el temps; malgrat tot, el croat es manté gairebé invariable fins la seua desaparició a començaments del segle XVIII. D'eixos 3'25 grams de pes, 3'11 haurien de correspondre a plata fina, és a dir, argent de dotze diners, i 0'14 grams a l'aram o lliga (Botet, 1908-1911: 69).⁸ La talla anà variant de manera sensible al llarg dels diversos regnats del segle XIV: Pere II ja aprofità per reduir-la a 74 peces el marc malgrat el privilegi d'eixe mateix any; Alfons II la passà a 76 el marc, Jaume II a 77 el marc i Alfons III a 78, mentre que al regnat de Pere III es produeix una recuperació de la talla a 74 peces el marc a causa de les contínues protestes per les constants reduccions que no aconseguien més que afeblir la moneda incrementant els guanys d'emissió (Crusafont, 1996: 81).

La nova moneda presentava a l'anvers el bust del monarca com a autoritat emissora, coronat i de perfil, rodejat per la llegenda [NOM DEL REI] DEI GRATIA REX. El revers lluïa una gran creu, de la qual prendria a la fi el nom, que dividia en quatre quarts el camp: en aquests figuraven de manera alternant un cercle i un conjunt de tres punts; depenent de l'emissió, el cercle o anell es trobarà als quarts 1 i 4 o al 2 i 3. La llegenda del revers mai no variarà, i farà sempre referència a la ciutat emissora: CIVITAS BARCHNONA (civitas Barchinona).

Amb els grossos d'argent, la classe comercial catalana havia aconseguit a la fi la moneda forta que necessitava per a les seues transaccions comercials. El seu èxit fou tan immediat que aviat l'abans ben posicionat diner de tern començà a ésser rebutjat, de manera que els consellers de Barcelona hagueren de dictar disposicions en contra d'aquesta tendència:

*A 10 de las chalendas de Mars de 1329, Ordinació que tothom dega pendrer diners menuts tants com los Compradors volran donar.*⁹

En establir la moneda, Pere II hagué de prometre l'exclusivitat de la seua encunyació a la seca de Barcelona, en vigilància dels termes de la qual el Consell podia, com havia fet amb el privilegi del diner de tern, nomenar dos prohoms. També el rei es comprometia a perseguir els falsificadors amb penes tant pecuniàries com corporals (Salat, 1818: 155). Tots els termes del privilegi foren confirmats i signats per l'infant Alfons, com a garantia que serien complits i que els seus successors els respectarien.¹⁰

El model del croat es mantindria invariable durant tota la seua història, a excepció d'alguns fets puntuals,¹¹ però no així el seu nom. La nova moneda naixia amb el nom de diner d'argent. Les Rúbriques de Bruniquer l'anomenen el 1329 barcelonès d'argent, mentre que el 1330 apareixen en una reial provisió d'Alfons III com a grossos blancs o diners d'argent¹² de Barcelona, denominació que es manté durant tot el segle XIV (Crusafont, 1989: 143). No serà fins al segle XV quan, sempre parlant en termes de documentació, s'abandoni aquest nom i comence a emprar-se el de ternats (any 1407 a les Rúbriques de Bruniquer, segons Crusafont 1989: 143) i, en molta major mesura, el de croats o la seua llatinització cruce signatos, nom adaptat de la denominació popular derivada de la gran creu que llueixen al revers i que ja havia de ser comuna a la segona meitat del segle XIV, car la primera vegada que apareix a la documentació ho fa en un document de Pere III: [...] *et velimus ulterius aliam summam cudi facere, videlicet usque ad quantitatem centum millium marcarum croatorum argenti [...]* (Salat, 1818: 157). La denominació es mantindrà estable fins al final de les emissions, excepte per un document del 1400 (Salat, 1818: 157) i un altre de 1466 (Crusafont, 1989: 143), en què apareixen com a reals.

7 Salat, 1818: 156, t. I. Privilegi de creació del croat. Hom pot consultar la transcripció completa a Salat, 1818: 16, t. II.

8 “[...] haurien de pesar cada un 3'2538 grams: d'aquests, 3'1183 de plata fina, y'ls restants, 0'1355, de coure o lliga”.

9 Rúbriques de Bruniquer, pàg 130, segons Crusafont, 1989: 152. Enumerat per aquest autor com a R-9.

10 *Item laudamus, concedimus et confirmamus monetam Barchinonae de argento, quam dominus Petrus clarae memoriae Pater noster fecit cudi in Barchinona et nos etiam modo facimus cudi [...]*. En Salat, 1818: 18, t. II.

11 Alfons IV tractà de canviar la llegenda de l'anvers, substituint el DEI GRATIA per REX ARAGONVM. Les queixes dels consellers de Barcelona, al·legant que el rei no podia canviar la moneda al seu parer sense el permís de la ciutat com havia estat promès per Pere II, obligaren el monarca a fer marxa enrere i mantenir intacte el model.

12 *Valeant et valere debeant unum grossum album seu denarium Barchinonae argenteum [...]*, en Salat, 1818: 157, t. I.

La bona acceptació de la nova moneda només es veurà sacsejada a la primera meitat del segle XIV per l'aparició de falsificacions, un símptoma evident que el croat tenia ja una posició preponderant davant la resta del numerari local i forà que fa que pague la pena assumir les despeses d'emetre monedes falses. Els consellers de Barcelona van haver de pronunciar-se sobre aquesta situació, cridant de nou a la confiança i obligant els ciutadans a acceptar els croats: [...] *que nengu gos rebujar los Barcelonesos a dotze diners [...]*. En cas que el rebedor dubtara de la veracitat de la moneda amb la qual se li pagava, els consellers emplaçaven pagador i pagat a dirigir-se a les places de Sant Jaume, del Blat o dels Canvis, on uns prohoms assignats pel Consell: [...] *declararian si ho son, y sis deuen tallar*.¹³ Les crides obligant a acceptar el croat no eren noves, ja Pere II l'octubre de 1285 havia fet una crida a Barcelona per a informar sobre la posada en circulació de la nova moneda i obligar els ciutadans a acceptar-la *sots pena de cos e de haver* (Botet, 1908-1911: 69); idèntic ban feu córrer Alfons II en succeir son pare perquè s'acceptara el croat al seu nom (Botet, 1908-1911: 77). En temps de Pere III, el mercat monetari havia de ser saturat de moneda curta de pes o en mal estat, molt possiblement a causa de les retallades dels toriscadors o de l'ús continu: així es desprèn del manament de 1339 perquè els croats, en cas de dubte siguen pesats, això sí, amb pesals de 76 peces el marc, la qual cosa deixava un ampli marge de tolerància (Crusafont, 1996: 81), o la crida de 1341 perquè s'acceptaren a pes els croats que tingueren esborrades les lletres de les llegendes de la circumferència (Salat, 1818: 157).¹⁴

El de les falsificacions no és l'únic entrebanc amb el qual les autoritats havien d'enfrontar-se. L'especulació amb el metall preciós provocava que molts retallaren xicotetes fraccions dels croats que anaven passant per les seues mans, amb la finalitat d'acumular metall, deixant en circulació una gran quantitat de moneda naca o toriscada.

Tots dos problemes, el de les falsificacions i el dels retalls de fraccions del circulant demostren la bona acceptació del croat d'argent. Tant és així que aviat ix de les fronteres catalanes i comença a inundar mercats propers com el valencià. En maig de 1248, Jaume I va establir la creació dels reals de València, diners ternals amb una talla de 216 diners per marc (240 diners per marc en el cas de les malles), de manera exclusiva per a les fronteres del nou regne. Des del segle XIII, no obstant, a causa de les relacions comercials entre València i Barcelona, el circulant barceloní comença a introduir-se cada vegada en major volum al regne valencià, fins el punt que no serà necessari batre més moneda local fins al segle XV donada la saturació del mercat (Torró, 2000: 88). L'arribada de croats d'argent com a circulant no és gens estranya, doncs: una moneda forta com el croat, que dona bons resultats amb el comerç forà, s'ha d'introduir per força al regne veí amb el qual es comparteixen llaços comercials; tresors com el de Pont de Fusta (Forcada, Ripollès i Doménech, 1997: 58), l'Ombria de l'Atzúvia, el del castell de la Reina Mora de Tavernes de la Vallidigna (Forcada, Ripollès i Doménech, 1997: 57)¹⁵ o el del carrer de la Llibertat són un bon exemple d'aquest circulant que inunda el mercat valencià. L'explicació que a València corregueren monedes foranes en major mesura, sembla, que les pròpies del regne no pot trobar-se més que en el seu reduït contingut d'argent, la qual cosa no permetia ni especular amb el metall preciós ni tampoc portar a terme grans pagaments, com sí possibilitava, per exemple, el croat (Ripollès i Llorens, 1999: 122); aquesta inundació de moneda forana al mercat monetari valencià no vol dir que hi haguera una mancança de numerari propi, com ho testimonien diverses troballes d'ocultacions que contenen reals valencians (Forcada, Ripollès i Doménech, 1997).

L'emissió de Pere II fou molt curta, car el rei morí pocs mesos després d'haver donat el privilegi per a batre croats. No obstant això, els seus successors continuaran encunyant croats fins arribar a les últimes emissions a nom de Felip V i de l'arxiduc Carles.

13 La rúbrica completa és recollida per Crusafont: "A 14 de Juliol de 1339, crida de part del Veguer de ordenació dels Consellers, que nengu gos rebujar los Barcelonesos a dotze diners, y que sis dubtava si eren rebedors anassem als Proms assignats a la Plassa de S. Jaume, y a la del Blat y als Cambis, que ells declararian si ho son, y sis deuen tallar" (Crusafont, 1989: 153).

14 Arxiu municipal de Barcelona, divers 3, f. 20, segons J. Salat.

15 El tresor anomenat del solar del Pont de Fusta fou trobat a València el 1996: està compost per monedes de billó i d'argent, d'entre les quals hi ha 21 diners de Jaume I de la seca de Barcelona, dos croats d'Alfons II, 18 croats i 5 diners de Jaume II, tots ells també barcelonins. El tresor de l'Ombria aparegué a l'Atzúvia (Alacant) l'any 1950: malgrat la seua dispersió, s'han identificat, entre altres peces, 23 diners i 5 òbols de Barcelona. Pel que fa al tresor del castell de la Reina Mora (Tavernes de la Vallidigna, València), el 1953 hi aparegueren més de 100 monedes de les quals en resten 86: d'elles, destaquem 11 diners de tern de Jaume I encunyats a Barcelona.

COMPOSICIÓ TIPOLÒGICA

El tresor del carrer de la Llibertat ocupa un arc cronològic de menys d'una centúria, entre els regnats de Pere II i de Pere III, entre les acaballes del segle XIII i el tercer quart del segle XIV (taula 1). El volum de les emissions canvia d'un rei a altre, però tots hi són representats: Pere II (3 monedes), Alfons II (151 monedes), Jaume II (848 monedes), Alfons III (691 monedes) i Pere III (786 monedes). A banda cal afegir 4 peces més indeterminades.

L'ordenació definitiva, efectuada l'any 2011 amb la totalitat de les peces separades, netejades i restaurades, estableix el nombre total en 2483 monedes,¹⁶ quatre de les quals corresponen a encunyacions de mig croat del regnat d'Alfons II. El conjunt comença amb la primera emissió de Pere II, contràriament al que s'havia pensat en els primers recomptes (Llorens, Matamoros i Ripollès, 1994; Ripollès, Llorens i Matamoros, 2005).

Taula 1. Nombre de peces comptabilitzades per tipus.

Autoritat	Tipus	Total	Autoritat	Tipus	Total
Pere II	Cru. 2137	2	Jaume II (cont.)	Cru. 2156c	17
	Botet.179	1		Cru. 2156d	15
Alfons II	Cru. 2148	140		Cru. 2157	3
	Cru. 2148a	2		Cru. 2157a	4
	Cru. 2148c	5		Indeterminades	2
	Cru. 2149	4	Alfons III	Cru. 2184	65
Jaume II	Cru. 2150	14		Cru. 2184a	65
	Cru. 2150a	17	Cru. 2184b	245	
	Cru. 2151	2	Cru. 2184c	270	
	Cru. 2151a	8	Cru. 2184e	2	
	Cru. 2152	27	Cru. 2184f	21	
	Cru. 2152a	71	Cru. 2184g	20	
	Cru. 2153	22	Cru. 2184i	2	
	Cru. 2153a	19	Indeterminades	1	
	Cru. 2154	62	Pere III	Cru. 2220	36
	Cru. 2154a	59		Cru. 2220a	35
	Cru. 2154c	5		Cru. 2220b	280
	Cru. 2154d	6		Cru. 2220c	1
	Cru. 2154e	125		Cru. 2220d	307
	Cru. 2154f	99		Cru. 2220h	33
	Cru. 2154h	1		Cru. 2220i	22
	Cru. 2154i	4		Cru. 2220k	21
	Cru. 2155	57		Cru. 2220l	43
Cru. 2155a	21	Cru. 2223j		1	
Cru. 2156	113	Indeterminades	7		
Cru. 2156a	75	Indeterminades	---	4	
				Total	2483

¹⁶ La xifra del recompte original, efectuat ja el 1994 poc després de la troballa, assenyala una quantitat de 2484 peces. Aquest recompte es va fer amb només una mínima part dels croats nets, de manera que, amb el total restaurat, s'ha pogut comprovar que s'afegí per error una moneda de més pel fet que una d'elles es troba partida en dues fraccions.

Pere II (1276-1285)

Com ja hem vist, Pere II començà a batre croats l'any 1285, però l'emissió fou força curta a causa de la mort del rei a Vilafranca del Penedès el novembre d'eixe mateix any, només uns pocs mesos després d'haver atorgat el privilegi.

Pere II h avia succeït son pare Jaume I en els regnes d'Aragó i València i al comtat de Barcelona l'any 1276; el regne de Mallorca havia estat dividit i donat com a regne privatiu al germà de Pere, Jaume. Al llarg del seu regnat hagué de fer front a la tercera revolta musulmana encapçalada per al-Azraq i el seu fill (1276-1277), una revolta nobiliària que acabà amb el setge de Balaguer (1280), una revolta de menestrals (1285), una croada causada per l'excomunicació del rei per part del papa Martí IV i encapçalada pel rei francès Felip III (1282-1285) i la confiscació de les illes al seu germà Jaume I de Mallorca per la seua ajuda als francesos durant la croada. A més a més, Pere II va començar la conquesta del regne de Sicília (1282-1289) pels seus llaços matrimonials amb la casa Hohenstaufen.

Al tresor del carrer de la Llibertat hi ha presents només tres croats de Pere II, un d'ells molt poc comú publicat per primera vegada per Heiss (1867-1869: 73) i després per Botet i Sisó (1908-1911: 73-74), i que no recull Crusafont en la seua tipologia (Crusafont, 2009). Els dos primers corresponen al tipus Cru. 2137 (Crusafont, 2009: 377):¹⁷

Cru. 2137

a/ + (3 punts) PETRUS REX (3 punts). Bust coronat a l'esquerra.
r/ -:CIVI-TAS:-BACH²-NONA- (V gòtica). Creu de tern. CIVI a tres punts.
MPV 33.785

Crusafont classifica aquest tipus com molt rar (RRR). Cronològicament anterior deu ser, pel seu pes (3'22 grams) el tipus identificat com Cru. 2136, amb una llegenda al revers única que no tornarà a repetir-se: BARC-HI-NO (signes d'abreviatura). Pere II també batrà peces de mig croat (Cru. 2138 i 2139), però curiosament no apareix el tipus identificat per Botet com a 179:

Anv.: + P·DEI·GRA·ARAGON SICILIA REX, entre dos cercles de punts; al camp, bust coronat del rey, a l'esquerra, dintre d'un cercle format per vuyt arquacions.
Rev.: BARC-INON-BENU-IUTAS(?), entre dos cercles de punts; al camp, creu, com als croats anteriors; tres punts als buyts primer y quart, un anell al segon y tercer, dintre arquacions, com les del anvers, però tallades per la creu.

Aquesta peça dubta Botet d'interpretar-la com a moneda, malgrat la seua seguretat en relacionar-la amb Pere II: "(...) de ser una moneda, no pot pertànyer més qu'a Pere II, ja qu'es l'únic rey d'aquest nom que fou alhora d'Aragó y de Sicilia." (Botet, 1909-1911: 74). Més aviat, Botet s'inclina a pensar en una prova presentada al rei per a cercar el seu vist i plau i començar l'encunyació dels croats: "¿Es aquest exemplar únic un assaig, o, millor dit, un model presentat al rey pera l'encunyació dels croats o grossos de plata, qu'aquèst se proposava fer batre, abans de resoldre'l batiment d'aquèsts y abans de contraure'l rey el compromís de que'ls tipus de la nova moneda de plata fossin exactament els meteixos dels de la moneda de tern (...)?" (Botet, 1909-1911: 75). La hipòtesi és força interessant, però lligada a l'existència aleshores d'un únic tipus conegut, el dipositat al Museu Municipal de Barcelona: el fet que només n'hagués aparegut un pot fer pensar en una prova anterior al privilegi de 1285, però l'aparició d'una nova peça a València, al nostre tresor, ens inclina a descartar aquesta teoria. El seu escàs pes (1'94 grams) pot explicar-se per la dolenta conservació de la

17 Per a la identificació de totes les peces del conjunt del carrer de la Llibertat s'ha seguit el catàleg de M. Crusafont de 2009, amb l'abreviatura Cru. (tipus).

peça, la publicada per Botet deixa de ser una peça única. Més aviat, sembla una primera emissió de molt curta tirada, a jutjar per les dues úniques mostres conegudes, que es posà en circulació abans d'adoptar el model que hom seguiria des d'aleshores (Cru. 2136 i 2137), aplicat també a les peces de mig croat (Cru. 2138 i 2139); la seua posada en circulació explicaria l'arribada de la moneda fins a València i, sobretot, la seua troballa en un context d'acumulació de moneda circulant. És doncs, al nostre parer, la peça més antiga de tot el conjunt del carrer de la Llibertat. No sembla toriscada, i la seua pèrdua de material així com la complicada lectura de les llegendes no es deu a altra cosa que a la dolenta conservació.

Pel que fa a les llegendes, mentre l'anvers i revers presenten motius idèntics als del diner de tern (efigie del monarca, gran creu passant al revers amb anells i punts), aquestes varien sensiblement del que després serà el model seguit. Mateu i Llopis tracta de demostrar que Botet feu una lectura equivocada tant de l'anvers com del revers: “*el número 179 de Botet [...] no dice en su anverso P(etrus) Dei Gracia Aragon(um) Sicile Rex y en reverso no “Barcino benu-iutas” sino Barcinona Civitas [...]”* (Mateu i Llopis, 1985: 36). La lectura que proposem per al croat del carrer de la Llibertat, malgrat semblar d'entrada força complicada a causa de l'estat d'alguns dels caràcters, és la següent:

Botet 179

a/ + P·DEI [...] ARAGO[N] [...] [RE]X. Bust coronat a esquerra.
r/ BARQ - INON (tres punts) - (tres punts) BEN[D] - I[C]TAS (tres punts). Creu de tern.
MPV 33.787

La interpretació que se'n desprèn, doncs, s'apropa molt més a la lectura feta per Heiss (1867-1869: 73):¹⁸ Anv. + P·DEI GRA·ARAGON SICIL REX. Busto de rey á la izquierda, dentro de ocho semicírculos. Rev. BARC-INON-BEND-ICTAS. Cruz etc. dentro de ocho semicírculos. Pesa 280 centígramos.

En qualsevol cas, és una llegenda que mai més no es repetirà, substituïda aviat pel *civitas Bach'nona* que apareix en totes les emissions següents. Les orles d'anvers i revers, malgrat tot, reapareixeran a futures peces emeses a Sicília, Sardenya i Mallorca.

Quant a la resta, la peça és idèntica a com la descriu Botet i Sisó. L'efigie del rei sembla d'una factura bastant tosca, més propera a les representacions reials dels diners de tern que no a com apareixeran després els monarques en els croats.

Alfons II (1285-1291)

Durant el regnat d'Alfons II continuaren batent-se croats i mitjos croats, com havia començat a fer Pere II. La seua política va centrar-se en la confiscació del regne de Mallorca al seu oncle Jaume i en la conquesta de Menorca, encara en mans musulmanes; hagué de fer front a una xicoteta guerra fronterera amb Castella (1289-1291) i finalitzà per la via diplomàtica l'enfrontament amb França i el papa comprometent-se a retirar l'ajuda al seu germà Jaume a Sicília. El seu regnat fou breu, la qual cosa permeté l'accés al tron de Jaume, qui deixava, com havia estat pactat amb els francesos i la Santa Seu, el tron sicilià al seu germà Frederic.

Les emissions d'Alfons II foren poques. L'any 1286 feu encunyar nous croats a la seca de Barcelona,¹⁹ i el 1287 manava que les monedes al seu nom foren acceptades per tothom, fixant-les com havia fet son pare en 12 diners de tern.²⁰

18 L'autor assenyala: “hay que reparar en la mala conservaci3n de esta pieza” (Heiss, 1867-1869: 74).

19 Arxiu de la Corona d'Arag3 (A.C.A.), reg. 65, fol. 12, aplegat per Botet, 1909-1911: 76.

20 A.C.A., reg. 65, fol. 125, aplegat per Botet, 1909-1911: 77.

El tresor del carrer de la Llibertat conté 151 monedes pertanyents a aquesta emissió, amb els tipus següents:

Cru. 2148

a/+:ALFOSVS DEI:GRACIA REX. Bust coronat, a l'esquerra
r/-:CIVI-TAS:-BACH'-NONA. Creu de tern. CIVI a tres punts
MPV 33.788

Cru. 2148a

a/+:ALFOSVS DEI:GRACIA REX. Bust coronat, a l'esquerra
r/-:CIVI-TAS:-BACH'-NONA. Creu de tern. CIVI a anell
MPV 33.904

Cru. 2148c

a/+:ALFOSVS D'I:GRACIA REX. Bust coronat, a l'esquerra
r/-:CIVI-TAS:-BACH'-NONA. Creu de tern. CIVI a tres punts
MPV 33.905

D'aquestes 151 peces, quatre corresponen a una emissió de mitjos croats:

Cru. 2149

a/+.ALFOSVS.DEI:GRACIA.REX: Bust coronat a l'esquerra
r/-:CIVI-TAS:-BACH'-NONA- Creu de tern. CIVI a tres punts
MPV 33.912

No obstant, hom ha pogut identificar al tipus de croat Cru. 2148 diverses variants d'encuny que, pel seu nombre, resulten interessants. La variant afecta els signes de puntuació de la llegenda de l'anvers, per a la qual s'han pogut determinar nou grups, més un addicional de no identificables a causa de l'estat de les peces.

Grup I	ALFOSVS:DEI:GRACIA REX
Grup II	ALFOSVS:DEI'GRACIA REX
Grup III	ALFOSVS:DEI GRACIA REX
Grup IV	ALFOSVS·DEI:GRACIA REX
Grup V	ALFOSVS.DEI:GRACIA REX
Grup VI	ALFOSVS'DEI'GRACIA REX
Grup VII	ALFOSVS'DEI GRACIA REX
Grup VIII	ALFOSVS DEI'GRACIA REX
Grup IX	ALFOSVS DEI.GRACIA REX
Grup X	Sense punts

La resta s'adapten a la descripció proposada per Crusafont.

Jaume II (1291-1327)

Germà d'Alfons II, el succeí a causa de la prematura mort d'aquest, deixant el regne de Sicília, la corona del qual ostentava, al seu germà Frederic, coronat com a Frederic II. Al llarg dels seus trenta-sis anys de regnat, hom signà les paus d'Agnani (per la qual quedava resolt el conflicte de Sicília amb la Santa Seu, retornava Mallorca i les illes al seu oncle Jaume i rebia el dret de conquesta de Sardenya) i Caltabellota (que posava fi a la guerra de Sicília contra els angevins), s'emprengué la conquesta de part del regne de Múrcia, la qual acabà amb l'annexió de les terres alacantines al regne de València i amb la Sentència Arbitral de Torrellas (1304) i el pacte d'Elx (1305) pels límits d'aquest, i també la conquesta de Sardenya (1324), així com a una fracassada croada contra Almeria (1309).

Tots els tipus identificats al tresor del carrer de la Llibertat, pertanyents a les emissions de Jaume II, s'ajusten a la proposta de sistematització de Crusafont, a excepció d'algunes xicotetes variants identificades a la troballa monetària que afecten el vestit del bust reial:

Cru. 2150

Croat I amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V llatines.

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust a l'esquerra. Vestit dividit en quatre sectors partits verticalment. Als del mig, entre 3 i 5 anells posats verticalment. Als exteriors, entre 1 i 3 anells. Bust de proporcions regulars.

r/-CIVI-TAS-BACH'-NONA- Creu de tern. Civi a 3 punts.
MPV 33.921

Cru. 2150a

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust a l'esquerra. Vestit dividit en quatre sectors partits verticalment. Als del mig, entre 3 i 5 anells posats verticalment. Als exteriors, entre 1 i 3 anells. Bust de proporcions regulars.

r/-CIVI-TAS-BACH'-NONA- Creu de tern. Civi a anell.
MPV 33.943

Els anells del vestit en aquests dos tipus poden ésser 5/2, 6/2 o 6/3.

Cru. 2151

Croat II amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V gòtiques.

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX Bust, a l'esquerra semblant al del croat anterior.

r/-CIVI-TAS:B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 33.946

Cru. 2151a

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX Bust, a l'esquerra semblant al del croat anterior.

r/-CIVI-TAS:B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.
MPV 33.954

En aquest últim tipus tres peces que no presenten separació a TAS:B, adoptant la forma TASB. Pel que fa als anells del vestit, el seu nombre pot variar entre 5/2, 6/2 i 6-7/3.

Cru. 2152

Croat III amb quatre àrees ornades d'anells: nombre desigual. A, U i V gòtiques. El bust, d'espatlles molt amples i de pitjor art que els dos anteriors.

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX Bust, a l'esquerra semblant al del croat anterior, però d'espatlles amples.

r/-CIVI-TAS:B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 33.967

Una peça d'aquest tipus presenta un vestit dividit, com descriu Crusafont, en quatre àrees, però amb un parell d'anells a cadascuna d'elles, de manera molt semblant al tipus Cru. 2153, però d'espatlles amples i factura tosca. Aquesta proporció idèntica d'anells encara no s'havia fet notar per ningú, i és l'única peça del tresor, de manera que pensem que és probable que, analitzant altres col·leccions de croats, puguen aparèixer-ne altres iguals.

Cru. 2152a

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX Bust, a l'esquerra semblant al del croat anterior, però d'espatlles amples.

r/-CIVI-TAS:B-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell

MPV 34.015

El nombre d'anells del vestit oscil·la entre 3/2, 4/2 o 5/2.

Cru. 2153

Croat IV amb quatre àrees ornades d'anells: dos a cada àrea.

a/+IACOBUS:DEI:GRACIA:REX (separació de paraules amb dues creuetes, A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra, com abans, però amb dos anells disposats verticalment, a cadascun dels espais.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (separació amb creuetes, A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.073

Cru. 2153a

a/+IACOBUS:DEI:GRACIA:REX (separació de paraules amb dues creuetes, A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra, com abans, però amb dos anells disposats verticalment, a cadascun dels espais.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (separació amb creuetes, A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.075

Tota la sistematització del tipus Cru. 2154 (variants a, c, d, e, f, h, i) ha pogut ser revisada gràcies al nombrós conjunt d'aquestes peces presents en el tresor. Crusafont descriu el vestit de Jaume II com *ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment* (2009: 381), però hom ha pogut comprovar com aquesta sèrie d'anells, en algunes peces, presenta variants significatives no sempre provocades per la pressió exercida durant el procés d'encunyació, sinó per la pròpia factura dels encunys. La repetició dels patrons, encara en procés d'estudi, ajudarà de manera significativa a la diferenciació d'encunys i, per tant, d'emissions. S'hi han marcat tres grups:

Grup A: vestit ornat amb anells

Grup B: vestit ornat amb punts

Grup C: vestit ornat amb anells i punts

Subgrup C1: major quantitat d'anells que de punts

Subgrup C2: major quantitat de punts que d'anells

Els tres grups, en major o menor mesura, es troben presents en els següents tipus i variants formals de Crusafont:

Cru. 2154

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.139

Cru. 2154a

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.167

S'hi han pogut identificar dues variants d'encuny, una d'elles amb sis anells en el vestit en lloc de cinc, i una altra amb les A i V del revers llatines, mentre que la llegenda de l'anvers es manté gòtica.

Cru. 2154c

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.217

Cru. 2154d

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i U gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.220

Cru. 2154e

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i U llatines) Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.242

En aquest últim grup s'han detectat dues variants d'encuny: una única peça amb l'A de TASB de forma gòtica, i una altra, també única, en què CI:VI presenta separació de creuetes, com ocorre en el tipus Cru. 2154b, no representat al tresor.

Cru. 2154f

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i U llatines) Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.315

Cru. 2154h

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts i sense separació.

MPV 34.401

Cru. 2154i

a/+IACOBUS DEI GRACIA REX (A i U gòtiques) Bust, a l'esquerra. Vestit sense particions, ornat amb una sèrie d'anells disposats horitzontalment.

r/-CI:VI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell i sense separació.

MPV 34.403

Els grups formals Cru. 2155, 2156 i 2157 segueixen la descripció efectuada per Crusafont, sense variants d'encuny localitzades.

Cru. 2155

Croat I amb tres àrees ornades amb flors: 6/4/6 pètals.

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra.

Vestit partit verticalment amb roses de sis pètals als espais externs i de quatre al centre.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.409

Cru. 2155a

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra.

Vestit partit verticalment amb roses de sis pètals als espais externs i de quatre al centre.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.464

Cru. 2156

Croat II amb tres àrees ornades amb flors: 5/5/5 pètals.

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra.

Vestit partit verticalment amb roses de cinc pètals.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.

MPV 34.493

Cru. 2156a

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit verticalment amb roses de cinc pètals.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.
MPV 34.573

Cru. 2156c

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit verticalment amb roses de cinc pètals.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts i sense separació.
MPV 34.601

Cru. 2156d

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra.

Vestit partit verticalment amb roses de cinc pètals.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell i sense separació.
MPV 34.628

Cru. 2157

Croat III amb tres àrees ornades de flors: 6/6/6 pètals.

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra.

Vestit partit verticalment amb roses de sis pètals.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 34.629

Cru. 2157a

a/+IACOBVS DEI GRACIA REX Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit verticalment amb roses de sis pètals.

r/-CI(2 creuetes)VI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 34.635

L'emissió de Jaume II és la més nombrosa del tresor del carrer de la Llibertat, tant en nombre de peces com en composició tipològica. Amb un total de 848 monedes, marca el pic percentual de la troballa.

Alfons III (1327-1336)

Malgrat el seu curt regnat, les emissions de croats d'Alfons III són nombroses, almenys pel que fa a la representació del tresor del carrer de la Llibertat, a diferència de les del seu oncle Alfons.²¹ La gran quantitat de peces monetàries batudes no sembla concordar amb la brevetat i els successos del seu regnat: mantingué

21 Malgrat tot, la documentació publicada és força feixuga. Relativa als croats, coneixem ara per ara una Real provision de D. Alonso IV de Aragon, por la qual prohibe á los maestros de la fábrika de moneda, reciban algun interes ó paga por la entrega de los gruesos blancos, ó dineros de plata barceloneses, ni los mercaderes por el cambio con otra moneda, porque el valor de cada uno debe ser de doce dineros menudos de terno. Se'n desprèn que Alfons III desitja mantenir l'equivalència de dotze diners dels croats i que s'esforça per evitar els guanys fraudulents, però poc més en coneixem. La referència del document a què es refereix la regesta ha estat publicada com In lib. I Vermilio fol. 41, et in lib. I Antiquo Privileg. Papireo cum fusteis coopertis fol. 71. A. M. B. (Arxiu Municipal de Barcelona) (Salat, 1818: 29, t. II; instruments justificatiu, XXV).

una curta guerra amb Gènova, capturà la ciutat de Sàsser i fracassà, com son pare, en una nova croada contra Almeria; a més a més, el 1333 es produí *lo mal any primer*, punt d'inflexió que marca l'inici de la crisi baixmedieval. Malgrat tot, al tresor figuren 691 croats, de l'únic tipus sistematitzat per Crusafont per a aquest monarca, configurant el tercer grup en volum monetari de la troballa:

Cru. 2184

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de cinc pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 34.680

Cru. 2184a

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de cinc pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.
MPV 34.734

Cru. 2184b

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de sis pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 34.779

Cru. 2184c

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de sis pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.
MPV 34.988

Cru. 2184e

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U gòtiques) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de sis pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 35.159

Cru. 2184f

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A, U i V gòtiques) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de sis pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, U i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a 3 punts.
MPV 35.172

Cru. 2184g

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A, U i V gòtiques) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de sis pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, U i V gòtiques) Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 35.197

Cru. 2184i

a/+ALFONSVS DEI GRACIA REX (A i U llatines) Efigie, a l'esquerra amb vestit partit verticalment. Roses de cinc pètals als espais.

r/-CIVI-TASB-ARCI-NONA- Creu de tern. CIVI a anell.

MPV 35.201

Resulta cridaner el volum que assoleixen els tipus Cru. 2184b i 2184c respecte al total no només de l'emissió a nom d'Alfons III, sinó també de les encunyacions dels restants monarques. Cal tenir en compte que l'explicació per a la seua acumulació és senzilla, car es tracta de tipus monetaris comuns; no obstant, l'aparició del tipus Cru. 2184i, classificat per Crusafont com bastant rar o RR (2009: 388), sembla parlar-nos d'una ampla representació de les emissions barcelonines en terres valencianes, on devien córrer pràcticament tots els tipus monetaris encunyats a la seca de Barcelona: en eixe cas, la major presència d'uns o altres al tresor del carrer de la Llibertat podria explicar-se pel major o menor volum d'una determinada emissió.

Pere III (1336-1387)

Com els seus antecessors, Pere III manà batre croats a la seca de Barcelona. L'any 1341 tingué un plet amb el seu cunyat Jaume II de Mallorca perquè aquest feia córrer moneda no barcelonesa als seus territoris peninsulars i, a més a més, feia batre moneda de Barcelona a Perpinyà,²² seca en la qual, el 1349, una volta conquerida Mallorca i incorporada de manera definitiva a la Corona d'Aragó, manaria el rei que es bateren florins d'or i escuts semblants als francesos.²³ Sabem que el volum de les emissions a nom de Pere III fou nombrós, tant per l'elevat nombre de tipus de croats batuts per aquest monarca, amb totes les seues variants sistematitzades per Crusafont, com per la documentació que ens ha arribat, en la qual demana amb insistència efectiu per a sostindre, sobretot, el gran conflicte contra Castella²⁴ (1356-1365) i permís per a batre noves emissions de grossos d'argent amb certa urgència:

*Cum certa summa monetæ Barchinonæ argenti, quam cudi provideramus in civitate Barchinonæ de voluntate vestra breviter perfici debeat, vel iam etiam sit perfecta et velimus ulterius aliam summam cudi facere, videlicet usque ad quantitatem centum millium marcharum croatorum argenti, quod fieri debet de vestro beneplacito et consensu [...].*²⁵

22 *In codice Antiquo Privileg.* Fol. 118. A. M. B., segons Salat, 1818: 30, t. II; instruments justificatius, XXVI.

23 [...] *statuimus et ordinamus quod nedum moneta florenorum sed moneta etiam scudatorum auri fini, et illius pensi cuius sunt scudati qui fiunt in ditione Illustris Regis Franciæ, cudatur in Villa prædicta [Perpinyà] sub nostro nomine atque signo [...]*, en Salat, 1818: 33, t. II; instruments justificatius, XXIX.

24 Carta de D. Pedro IV Rey de Aragon dirigida al obispo de Barcelona, para que ceda el diezmo que percibia del batimiento de la moneda á favor del Rey para continuar la guerra contra el Rey de Castilla. Sexto Grat. A. R. C. A. C. B. (Arxiu Reial de la Corona d'Aragó de la Ciutat de Barcelona, o A.C.A.), en Salat, 1818: 37, t. II; documents justificatius, XXXV. Document datat el 1365.

25 Salat, 1818: 37, t. II; documents justificatius, XXXIV: Carta escrita por el Rey D. Pedro IV de Aragon á los consellers de Barcelona, con la cual les pide permiso para batir en la ciudad de Barcelona la suma de cien mil marcos de croats. El 1362, data del document, encara cal un beneplàcit recíproc per a batre moneda nova i posar-la en circulació, la qual cosa desapareixerà el 1444, quan els consellers de Barcelona compren per 10.000 florins el privilegi de batre croats a la seua voluntat, quan creguen que hi ha necessitat de major volum de circulat (Crusafont, 1989: 147).

De retruc, el 1365, any de les majors complicacions en la guerra contra Castella, sobretot per la vessant econòmica, na Elionor, esposa de Pere III, renovaria el jurament dels antecessors del monarca de no mudar la moneda de Barcelona i confirmaria alhora tots els privilegis atorgats fins eixe moment.²⁶

Els anys de regnat de Pere III estan marcats per la guerra: contra Mallorca (1343-1349, la qual acabà amb la mort de Jaume II a Lluçmajor i l'annexió de les illes), contra la Unió d'Aragó i la de València (1347-1348), contra Gènova (en diverses etapes des del 1351 fins 1386) i contra Castella, però també per altres conflictes menors, com l'ajuda a Enrique de Trastámara en la guerra de successió castellana. La necessitat de diners fou norma durant tots els anys de govern de Pere III, i els préstecs al rei una constant per a les ciutats dels regnes. Al llarg del seu regnat arribaren a batre's fins a vuit tipus de croats segons la sistematització de Crusafont (2009: 393-396), amb les seues respectives variants:

Cru. 2220

Croat amb tres flors i cabell fluent.

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, U i T, llatines, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 5 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, llatines) Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.230

Cru. 2220a

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, U i T, llatines, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 5 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, llatines) Creu de tern.

CIVI a anell.

MPV 35.265

Cru. 2220b

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, U i T, llatines, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, llatines) Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.201

Cru. 2220c

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A i T, llatines, U gòtica, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, llatines) Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.505

26 Declaración de Dña. Leonor consorte de D. Pedro IV de Aragon lugar teniente general en la cortes de Tortosa jurando en fe Real que no se alteraria ni mudaria la moneda barcelonesa, y confirmando los privilegios concedidos por los reyes predecesores á la ciudad de Barcelona. In lib. I Virido. Fol. 191 et 192. A. M. B.; instruments justificatius, XXXVI (Salat, 1818: 38, t. II).

Cru. 2220d

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, U i T, llatines, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, llatines) Creu de tern.

CIVI a anell.

MPV 35.506

Cru. 2220h

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, V i T, gòtiques, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, gòtiques) Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.739

Cru. 2220i

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, V i T, gòtiques, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, gòtiques) Creu de tern.

CIVI a anell.

MPV 35.787

Cru. 2220k

a/+PETRVS DEI GRACIA REX (A, V i T, gòtiques, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, gòtiques) Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.794

Cru. 2220l

a/+PETRVS DEI GRACIA REX (A, V i T, gòtiques, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees on hi ha flors de 6 pètals. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA- (A, V i T, gòtiques) Creu de tern.

CIVI a anell.

MPV 35.842

Cru. 2223j

Croat amb flor/creu/lor i cabell fluent.

a/+PETRVS:DEI:GRACIA:REX (A, U i T gòtiques, sep. 3 punts)

Bust coronat, a l'esquerra. Vestit partit en tres àrees amb flors de 5 pètals a les exteriors i creu en la del centre. Cabell fluent.

r/-CIVI-TASB-ARCh'-NONA (A i V gòtiques). Creu de tern.

CIVI a 3 punts.

MPV 35.857

Les emissions de Pere III corresponen als tipus més comuns descrits per Crusafont. Pel volum de representació, els tipus Cru. 2220b i 2220d foren els que més van circular, potser pel seu major nombre de peces batudes. Només l'estudi dels encunyats podrà aportar dades fiables al voltant del volum d'emissió d'aquestes peces.

Emissions indeterminades

Cal fer notar que, a banda de totes les peces identificades, quatre croats no han pogut ser identificats a causa del seu dolent estat de conservació. Una d'aquestes monedes sembla haver sigut retallada per extraure un terç de la peça, aproximadament, mentre que de les altres tres, dues es troben en procés de restauració (molt probablement pertanyen a Jaume II) i l'altra és del tot il·legible. D'altra banda, hem de dir que s'hi ha conservat com a testimoni un lot d'una desena de monedes de totes les emissions, junt amb aquest grup d'indeterminades, amb la seua pàtina de corrosió, amb l'objectiu que, en un futur, puguen ser analitzades amb noves tècniques.

ANÀLISI DE LES EMISSIONS

Com hem vist, ens trobem amb un nombre desigual de peces en cada regnat: el baix volum de monedes és una constant en els regnats de Pere II i Alfons II, mentre que el percentatge es dispara en el regnat de Jaume II per a mantenir-se, més o menys estable, en Alfons III i Pere III (taula 1). La baixa representació de Pere II al tresor del carrer de la Llibertat sembla entrar dins dels paràmetres de la normalitat: la moneda d'aquest rei corre a terres valencianes, però no és probable que de manera contemporània a ell. Es tractaria d'una arribada residual dels pocs croats que donà temps a posar en circulació abans de la mort del monarca eixe mateix any; Botet apunta, no sense raó, que "les monedes catalanes de Pere II són totes rares" (1908-1911: 74). Malgrat el caràcter gairebé anecdòtic d'aquestes tres monedes, la seua importància es troba en el fet d'assenyalar el límit més antic de l'acumulació (la qual cosa, des d'una visió arqueològica, no vol dir que començara a acumular-se moneda des del 1285, sinó més aviat que s'hi recull un croat antic en el context de l'ocultació) i en contenir un tipus monetari extremadament poc representat. Alfons II, durant el seu breu regnat, manarà encunyar croats i mitjos croats com son pare el 1286,²⁷ però cap referència més coneixem de manaments de batiment de croats per aquest monarca. Molt probablement, durant els seus anys de govern només es produïra una sola encunyació. Resulta cridaner, en el regnat de Jaume II, no només l'elevat volum de peces presents en el tresor del carrer de la Llibertat, sinó també la seua gran fragmentació. Açò només pot trobar una explicació en les repetides encunyacions a nom d'aquest monarca: la de desembre de 1294,²⁸ que en 1296²⁹ podria trobar-se encara en marxa, la de 1309,³⁰ la de 1311, la de 1316,³¹ la de 1318-1319,³² encara en curs el 1320, una altra eixe mateix any de 1320³³ i una darrera entre 1322/1324 i 1327³⁴ (Botet, 1908-1911: 87-91).

27 A.C.A. reg. 65, fol. 12.

28 [...] *quod ad magnam instantiam precum nostrarum, et urgente necessitate praeuistis Nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta Barchinonensis perpetua de terno, promittentes vobis, quod faciemus ipsam monetam cudi bene et legaliter in Barchinona et non alibi et de bono et legali argento, et quod de unaquaque Marcha boni argenti ad rectum pondus Marchae tabulae campsorum Barchinonae faciemus fieri et cudi septuaginta duos denarios argenti boni et fini tantum, et non ultra, et quod unusquisque denarius cudatur et fiat ad legem undecim denariorum et oboli praedictae monetae Barchinonae perpetuae de terno.* Instruments justificatiu, XX, en Salat, 1818: 24-25, t. II.

29 A.C.A. reg. 108, fol. 25.

30 A.C.A. Reg. 232, fol. 121v.

31 [...] *quod ad magnam instantiam precum nostrarum, et urgente necessitate praeuistis Nobis consensum cudendi et faciendi monetam de argento cum signo quo signatur moneta Barchinonensis perpetua de terno, ita tamen quod non cudamus ratione dictae monetae, nec fieri faciamus monetam argenteam, nisi usque ad sex mille marchas argenti operandas et faciendas in unfrascriptam monetam [...].* Instruments justificatiu, XXII, e Salat, 1818: 26-27, t. II. També en A.C.A., reg. 215, f. 158 v.

32 Carta del Rey D. Jaime II de Aragon dirigida á los conselleres de Barcelona para que declaren, si los cien mil marcos que de su consentimiento debian acuñarse de la moneda de plata Barcelonesa, debian entenderse de plata fina, ó con mezcla [...]. Instruments justificatiu, XXIII, en Salat, 1818: 28, t. II.

33 A.C.A. reg. 233, fols. 167 v., 168, 169, 170 i 174.

34 A.C.A. reg. 233, fols. 201, 202 i 203.

Més cridanera encara resulta la gran acumulació monetària d'Alfons III, tenint en compte que aquest rei no encunyà més que a Sardenya i a Barcelona al llarg de tot el seu regnat (Botet, 1908-1911: 101). Coneixem per la documentació que les concessions per a batre pugeses foren abundants, però pel que fa als croats no en sabem gaire; cal destacar un document del 1332 en què Alfons III rep el consentiment dels consellers de Barcelona per poder batre fins a 50.000 marcs d'argent a la dita ciutat, una encunyació que començà eixe mateix any 1332 i que acabà el 1336, quan el rei ja havia mort i regnava Pere III (Botet, 1908-1911: 106): l'albarà, conservat, no es signarà fins l'agost de 1338 (Botet, 1908-1911: 107). No podem conèixer, ara per ara, si els croats del tresor a nom d'Alfons III poden pertànyer a aquesta encunyació, però sembla bastant segur que l'elevat volum d'aquest grup de peces ha d'estar relacionat, per força, amb aquest batiment massiu dels últims anys del seu regnat.

Pel que fa a Pere III, ja hem assenyalat abans que el gran nombre de croats al seu nom s'ha de posar en relació amb les contínues necessitats d'efectiu i les propostes que fa sovint als consellers de Barcelona per encunyar nova moneda; no de bades, com ja hem dit, el seu regnat es caracteritza, entre altres coses, pels enfrontaments bèl·lics. Com ja hem vist més amunt, el 1339 Pere III fa circular disposicions contra els croats toriscats i mana que aquells que tinguen les llegendes esborrades siguin acceptats a pes (manament que es repetirà el 1341); eixe mateix any, el rei confirmarà, com havien fet els seus antecessors, tots els privilegis concedits d'antuvi als moneders de Barcelona,³⁵ i només un any després el circuit monetari barceloní s'ampliarà amb la inclusió de Lleida per petició dels consellers de la dita ciutat. El 1345 mana que els croats siguin batuts amb idèntic pes, a causa de les queixes presentades pels consellers de Barcelona, per la qual cosa un mes més tard farà que els croats encunyats al seu nom curts de pes siguin canviats pel mestre de la moneda de la seca de Barcelona: sembla que, des del començament del seu regnat, la manca de pes dels croats arriba a convertir-se en un problema (Botet, 1908-1911: 118), amb bastant seguretats a causa de les contínues retallades que obliguen el rei a redreçar el pes de la moneda (Crusafont, 1996: 81). També eixe mateix any de 1345 demana als consellers de Barcelona el permís corresponent per a encunyar 100.000 marcs d'argent,³⁶ un batiment que trigaria en esgotar-se fins el 1362, quan Pere III demana als mateixos consellers renovar el vist i plau i encunyar 100.000 marcs d'argent més de croats.³⁷ Potser una última encunyació de croats es realitzara cap al 1381 (Botet, 1908-1911: 121), però d'haver-se produït no en coneixem ni la data exacta ni la quantitat.

L'emissió de Pere III sembla bastant uniforme, malgrat la mancança d'un estudi dels encunys; centrada en el tipus Cru. 2220 i les seues variants, la identificació de la data d'emissió d'aquestes peces seria un marcador percentual fiable per a poder apropar-nos a la data en què deixen d'acumular-se monedes i es produeix l'ocultament. L'absència d'emissions posteriors a aquesta 2220, així com l'anecdòtica 2223, ens ofereix un punt en què deixa d'acumular-se moneda en el tresor, de manera que aquesta informació representa un altre punt d'estudi per al coneixement del moment en què es tanca l'acumulació.

CONCLUSIONS

No hi ha dubte que el tresor del carrer de la Llibertat representa un tall estadístic de gran vàlua per a l'estudi de les encunyacions i circulació dels grossos d'argent barcelonesos entre l'últim terç del segle XIII i la segona meitat del XIV al regne de València. Com hem indicat abans, el mercat valencià al segle XIV sembla romandre inundat de numerari barceloní, fins el punt que no és necessària l'encunyació de més moneda local fins la centúria següent: tant el diner de tern com el croat d'argent conviuen amb els reals de València creats per Jaume I per al nou regne, però acaben relegant aquesta moneda local a un segon plànol tant a causa de les cada vegada més intenses relacions comercials com de la millor acceptació de la moneda barcelonina per a les transaccions grans i mitjanes. L'explicació lògica cal cercar-la, sens dubte, en la composició d'aquestes peces:

35 A.C.A. reg. 867, f. 229.

36 A.C.A. reg. 1060, fol. 64.

37 Carta escrita por el Rey D. Pedro IV de Aragon á los conselleres de Barcelona, con la cual les pide permiso para batir en la ciudad de Barcelona la suma de cien mil marcos de croats. In Codice Primo Antiquo Privileg. Fol 133. A.M.B., instruments justificatiuus XXXVI, en Salat 1818: 37, t. II.

mentre que el croat conté un 33% d'argent, els diners, ja siguen de Barcelona o de València, només compten amb un 25% d'argent, de manera que el mercat, sobretot el comercial, tendirà a la curta a valorar més i millor el croat, malgrat tractar-se d'una moneda forana, que no els reals valencians. El croat s'havia convertit, al llarg de l'últim terç del segle XIII i la primera meitat del segle XIV, en una moneda forta i estimada tant dins com fora dels límits del comtat de Barcelona.

No resulta estranya la convivència de dos o més tipus monetaris distints en un mateix territori. El real de València fou creat el 1247 com a moneda legal del regne valencià i de Mallorca, ternal i de 18 sous per marc (Mateu i Llopis, 1947: 245), amb la intenció d'unificar tots els tipus monetaris que des del 1233 corrien per les terres guanyades als musulmans: malgrat aquests intents, des de ben prompte correu la moneda jaquesa i la melgoresa, els diners de billó de Barcelona i, des de la reforma monetària de 1256, el diner de tern barceloní i també millaresos, encunyats amb el permís de Jaume I. Totes elles circulen durant un temps de manera paral·lela, sobretot els barcelonesos i els reals valencians, com hom pot comprovar a les diverses troballes de tresors del territori valencià (Mateu i Llopis, 1931; Costa, 1996; Llorens Forcada, Ripollès Alegre i Doménech Belda, 1997; Ripollès Alegre i Llorens Forcada, 1999).

L'acceptació mercantil de la moneda forana es basa en l'equivalència: mentre aquesta es trobe ben determinada, la moneda podrà córrer lliurement. El real valencià és, al cap i a la fi, una moneda ternal amb la mateixa llei, pes i talla que el diner de tern de Barcelona, de manera que un croat que equival a dotze diners de tern equivaldrà, en terres valencianes, a dotze diners o reals valencians.

Pel que fa al moment de l'ocultació i a les motivacions de l'acumulació, no en sabem gran cosa. El fet que l'últim monarca representat al tresor del carrer de la Llibertat siga Pere III ens dóna una dada molt important: durant el seu regnat, València fou assetjada dues vegades per l'exèrcit castellà (1363 i 1364) en el context de l'anomenada guerra dels Dos Peres; podria ésser aquesta una explicació raonable per a l'ocultació d'aquest enorme volum d'argent. El seu amo potser morí durant el conflicte. No obstant això, hem de tenir molt en compte també les contínues epidèmies que assolaren València, com quasi tot Europa, durant els anys 1348, 1362, 1371 i 1381, per citar els episodis de malaltia centrats en el regnat de Pere III i emmarcats dins la dinàmica de la Pesta Negra i els seus rebrots periòdics. L'agent acumulador dels croats podria haver mort durant un d'aquests brots epidèmics i haver deixat ocult el tresor fins la seua troballa.

Resta pendent l'estudi dels encunys per a poder calcular el volum real de les emissions de cada regnat i el nombre mínim d'encunys utilitzats per als anversos i reversos de les monedes. Ara per ara, s'ha pogut calcular la posició d'encuny de cada peça del tresor, dades que, convenientment creuades amb la identificació dels encunys, podran aportar molta més informació. Malgrat tot, es pot avançar que no sembla existir un patró clar i repetitiu en els distints tipus identificats al tresor.

Amb el càlcul del pes de cadascuna de les peces que componen el tresor, hom ha pogut calcular diverses variables estadístiques. El tresor de croats del carrer de la Llibertat compta amb un pes total de 7.691,1 grams i un valor de 2.481 sous (recordem que la seua equivalència de dotze diners correspon a un sou, mentre que els mitjos croats equivalen a mig sou, és a dir, 6 diners), la qual cosa es tradueix en 124 lliures o, el que és el mateix, 29.772 diners: aquestes xifres permeten apropar-nos a la gran fortuna que representà a l'època aquesta ocultació.

El càlcul de la mitjana aritmètica de tots els pesos ens permet fer-nos una idea del pes mitjà de les peces del tresor, 3'09 g. No obstant, el pes més repetit en tota la seqüència del tresor és 3'15 g. (el que s'anomena moda estadística). Els càlculs estadístics s'apropen a la baixa al pes real que hauria de tenir el croat segons el seu document de creació, 3'25 g., la qual cosa encaixa amb les contínues retallades que sofrí la moneda, que ja hem tingut ocasió de veure, des del seu naixement (taula 2).

Per regnats, la moda aritmètica dels pesos oscil·la entre la baixa i l'alça, donada la descompensació derivada dels estats de conservació de les peces. Caldrà, abans d'emetre una hipòtesi satisfactòria, comprovar els pesos que més s'apropen als pesos efectius de cada regnat, i comptabilitzar quina quantitat supera eixe pes i quina se situa a la baixa, amb l'objectiu de comprovar si, en efecte, les emissions es troben dins dels paràmetres de les successives retallades i, per tant, curtes de pes, o encara per sota d'aquestes; o si, pel contrari, no es compleixen les talles i les monedes se situen a l'alça, ja siga per excés d'argent o d'aram.

Taula 3. Talla i pes dels croats per regnats, segons Crusafont (1996).

Autoritat	Talla	Pes
Pere II (creació)	72	3,25 g
Pere II	74	3,16 g
Alfons II	76	3,08 g
Jaume II	77	3,04 g
Alfons III	78	3,00 g
Pere III	74	3,16 g
Mitjana		3,11 g

D'una altra banda, la comparació de les dades obtingudes durant el procés d'excavació arqueològica haurà d'aportar, amb el temps, molta més informació que permetrà afinar la cronologia de l'ocultament. No hem d'oblidar que la importància del tresor del carrer de la Llibertat rau en tres vessants principals: arqueològica, numismàtica i econòmica. De la mateixa manera, la comparació amb les llistes d'evolució de preus dels segles XIII i XIV permetrà una valoració real de l'enorme riquesa acumulada en el tresor: ja apuntaven Llorens, Matamoros i Ripollés (1994: 35) que amb els croats de la troballa, al segle XIV, hom podia comprar una casa dins la vila de Vila-real per uns 1080 sous (54 lliures); amb 20 sous a l'any pagava un barber el Consell de Vila-real o per dos sous hi era possible comprar sis gallines, per posar alguns exemples. Però de segur aquesta línia d'investigació haurà d'aportar moltes més dades interessants al voltant dels preus i els salaris en un futur.

AGRAÏMENTS

A Manuel Gozalbes, del Museu de Prehistòria de València, pel seu oferiment a realitzar l'estudi d'aquest tresor, i per les seues contínues directrius i consells, i a Helena Bonet, directora del Servei d'Investigació Prehistòrica (SIP), per permetre'ns portar-lo endavant. A Consuelo Matamoros, pel seu permís i la seua amabilitat a l'hora de proposar-li reprendre l'estudi del conjunt. A David Quixal, company de beca al SIP, per les hores passades introduint a la base de dades pesos i orientacions.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA, A. (1969): *Catàleg dels croats de Barcelona*. Barcelona.
- BOTET I SISÓ, J. (1908-1911): *Les monedes catalanes*. Barcelona.
- COSTA, F. (1996): "Troballes monetàries XII. Tresoret d'Ombria (terme d'Atzúvia, Marina Alta, Alacant)". *Acta Numismàtica*, 26, p. 213-220.
- CRUSAFONT I SABATER, M. (1989): *Barcelona i la moneda catalana*. Caixa de Pensions. Barcelona.
- CRUSAFONT I SABATER, M. (1996): *Història de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*. Edicions Crítica, Grijalbo Mondadori, Barcelona.
- CRUSAFONT I SABATER, M. (2009): *Catàleg General de la Moneda Catalana. Països Catalans i Corona Catalano-Aragonesa (s. V aC – s. XX dC)*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- DOÑATE SEBASTIÀ, J.M. (1962): "Salarios y precios durante la segunda mitad del siglo XIV". *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. II, Barcelona, p. 417-506.
- HEISS, A. (1867-1869): *Descripción general de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*. Madrid (3 vols.).
- LLORENS FORCADA, M.M.; MATAMOROS DE VILLA, C. i RIPOLLÈS ALEGRE, P.P. (1994): *Hallazgo numismático en la calle Libertad, Seu de les Corts Valencianes*. Corts Valencianes, València.

- LLORENS FORCADA, M.M.; RIPOLLÈS ALEGRE, P.P. i DOMÉNECH BELDA, C. (1997): *Monedes d'ahir, tresors de hui*. Diputació de València.
- MATEU I LLOPIS, F. (1929): *La ceca de Valencia y las acuñaciones valencianas de los siglos XIII al XVIII*. València.
- MATEU I LLOPIS, F. (1931): "Les relacions monetàries entre Catalunya i València des de 1276 a 1376 (A propòsit d'un escorcoll de monedes catalanes i valencianes dels segles XIII i XIV). *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XII, p. 27-39.
- MATEU I LLOPIS, F. (1947): "Sobre la política monetaria de Jaime I y las acuñaciones valencianas de 1247 y 1271". *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, XV, p. 233-261.
- MATEU I LLOPIS, F. (1977): "La moneda de los reinos de Valencia y Mallorca". *Numisma*, 147-149, p. 123-140.
- MATEU I LLOPIS, F. (1985): "Del comitatus Barchinone al Principatus Cataloniae". *III Simposi Numismàtic de Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics*, p. 31-46.
- PETIT, R. (1981): *Nuestras monedas. Las cecas valencianas*. Valencia.
- RIERA I SANS, J. (2011): "La correcta numeració dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona". *Afers*, 69, p. 485-521.
- RIPOLLÈS ALEGRE, P.P. i LLORENS FORCADA, M.M. (coord.) (1999): *Els diners van i vénen*. Museu de Prehistòria, València.
- RIPOLLÈS, P.P.; LLORENS, M.M. i MATAMOROS, C. (2005): El tesoro de croats de la calle Llibertat (Valencia). *Tesoros Monetarios de Valencia y su entorno*. Valencia, p. 273- 284.
- SALAT, J. (1818): *Tratado de las monedas labradas en el principado de Cataluña con instrumentos justificativos*.
- SARASA SÁNCHEZ, E. (2001): *La Corona de Aragón en la Edad Media*. Caja de Ahorros de la Inmaculada, Zaragoza.
- TORRÓ I ABAD, J. (2000): "L'organització monetària del regne de València al segle XIII (1247-1277)". *Gaceta Numismática*, 137, p. 67-92.

